

Orwell i Catalunya: Reflexions amb motiu del centenari

Miquel Berga / Facultat d'Humanitats, Universitat Pompeu Fabra

El centenari Orwell ha provocat un allau de consideracions i reconsideracions sobre la figura de l'autor de Mil nou-cents vuitanta-quatre. Molts pensaven que, superada la febrada de 1984, Orwell passaria a ocupar un discret espai secundari en l'interès acadèmic i popular que havia despertat la seva obra. La realitat és que, contra aquests pronòstics, la celebració del centenari ha demostrat l'extraordinària vigència de l'autor, una fascinació sobre la seva obra literària i la seva epopeia personal que, en l'àmbit anglosaxó, ha tingut entre moltes altres iniciatives, la publicació de tres noves biografies completes. Tenim, ara per ara, sis biografies importants a més, no cal dir, d'innumerables estudis monogràfics. Com Kafka, Orwell és un dels pocs escriptors que han generat adjectius d'ús comú lligats al seu propi nom. En el nostre entorn cultural el rebombori ha estat menor i ha anat una mica a remolc però no cal menystenir els suplementes especials que la majoria de diaris li han dedicat, la propera estrena d'una coproducció teatral anglo-catalana basada en Homenatge a Catalunya, d'un documental televisiu també de co-producció catalano-escocesa, o de la important exposició que ha produït la Casa de Cultura de Girona, «Viatge a una guerra: George Orwell a Catalunya i el front d' Aragó». Semblantment, el món editorial s'ha decidit, per fi, a oferir versions no censurades d'Homenatge a Catalunya en català (Destino), i també en castellà en l'esplèndida edició de Orwell en España (Tusquets). Cal remarcar, també, que l'ocasió ha estimulat l'aparició de noves traduccions d'altres obres de l'autor d'entre les quals cal destacar les diverses que ha editat Edicions 62 en català i, en castellà, cal remarcar la nova traducció de Mil novecientos ochenta y cuatro en una magnífica edició de Círculo de Lectores/Galaxia Gutenberg. Orwell, doncs, tot i la seva mort prematura als 46 anys, just a l'equador del segle XX, segueix –com diuen els anglesos– «alive and kicking», és a dir, viu i emprenyant com sempre.

La peripècia catalana d'Orwell ha estat una vegada més el focus central de les recerques biogràfiques. El consens generalitzat sobre el paper clau que juga en la configuració de la seva obra posterior ho justifica. I s'han fet aportacions significatives, sobretot, en relació a l'entramat d'espionatge i a les maquinacions dels agents soviètics per acabar amb Nin i el POUM en un experiment d'«exportació» dels mètodes de repressió contra qualsevol dissidència, real o potencial, que Stalin havia imposat a la Unió Soviètica. Ara sabem com el mateix Orwell i la seva dona eren espiats per pretesos simpatitzants del POUM, com el tal David Crook, un jove anglès que va rebre un curs intensiu de formació del mateix Ramón Mercader, aquell català universal que va fer-se un nom assassinant Trotsky. Crook enviava informes secrets des de Barcelona a l'ambaixada soviètica i a la seu central del Partit Comunista Britànic que eren passats a Moscou. Ara sabem que els intents de presentar Orwell com un anticomunista paranoic tindrien, de fet, sobrada justificació. Molta més del que el mateix Orwell podia sospitar. Encara avui (algun historiador professional inclòs) hi ha qui s'entesta a desprestigiar el testimoni d'Orwell amb l'argument impresentable de considerar-lo poc fiable perquè es tracta d'«una víctima que no va entendre la

repressió». Els que, per conveniència no cal dir, s'han autoconvençut que el fi sempre justifica els mitjans troben de molt mal gust que les víctimes gosin parlar! És probable que algun mecanisme freudià obligui a sentir antipatia contra els que s'avancen a ser el que hauríem de ser. Vull dir que, possiblement, molts encara no han perdonat a Orwell que, sense abdicar dels seus principis socialistes, s'atrevis a manifestar un antiestalinisme tan precoç.

La vigència d'Orwell va estretament lligada a la lluita personal per superar les contradiccions i prejudicis propis de la seva classe social i de l'educació elitista que va rebre. El coneixement directe dels mètodes brutals de l'imperialisme britànic que ell va servir a Birmània, el contacte amb el lumpenproletariat de París i Londres i amb els miners del nord industrial d'Anglaterra, o la seva confraternització amb les milícies revolucionàries catalanes servint com a soldat ras en la nostra guerra, van oferir-li arguments rotunds per anar contra corrent. Les experiències en pròpia pell van donar-li el coratge intel·lectual i l'autoritat moral de les seves, sempre prematures, militàncies: l'antiimperialisme, l'antifeixisme i l'antiestalinisme. La seva obra està marcada per aquest impuls ètic i de denúncia que va esdevenir realment eficient quan l'autor va aconseguir fusionar magistralment l'art de la literatura amb la intencionalitat política. El va ajudar en aquest projecte l'adopció del pseudònim «George Orwell», un narrador-personatge que en els llibres de base autobiogràfica (no ho són tots?) emergeix com la seva creació més suggerent. El seu testimoni sobre la guerra civil és encara escoltat i respectat no només perquè, després de Catalunya, Orwell va esdevenir un autor de fama universal gràcies a *La rebel·lió dels animals* i *Mil nou-cents vuitanta-quatre*, sinó perquè va saber crear un estil que posa els mecanismes de la ficció al servei del relat autobiogràfic. La seva astúcia narrativa fa que la «veritat» que vol exposar aconsegueixi –com allò de la dona del Cèsar– «semblar» certa més enllà de la verificació històrica. Deixant a banda l'imbroglia polític que Orwell va haver de patir a la Barcelona de 1937, *Homenatge a Catalunya* ha quedat com una clàssica narrativa de guerra, com un referent indispensable en la tradició literària que, de la primera guerra mundial a les guerres dels nostres dies, malda per il·luminar l'experiència del que en pateix els seus horrors més directament.

Un dels episodis que el centenari ha fet remoure ha estat el relacionat amb la cèlebre llista de personalitats que possiblement simpatitzaven amb la Unió Soviètica que Orwell havia elaborat i que, a instàncies d'una amiga personal, va passar a un departament d'informació del Ministeri d'Afers Estrangers del govern laborista. S'han volgut, amb aquesta història, fer irresistibles titulars sensacionalistes presentant Orwell com una caricatura del mateix Gran Germà que ell va crear, de presentar-lo com un delator, un col·laboracionista en una cacera de bruixes... La llista d'Orwell, ai, només va servir –si és que algú en va fer cas– per advertir un departament dedicat a contrarrestar la propaganda soviètica en plena guerra freda perquè un govern democràtic, el més progressista de la història del laborisme anglès, evités de fer el ridícul encarregant articles de propaganda anticomunista a probables simpatitzants comunistes! Vet aquí la contribució orwelliana a la repressió contra els seus adversaris polítics. De totes maneres, aquest episodi tan poc edificat malgrat la seva nul·la incidència, pot ajudar-nos a veure la figura d'Orwell amb la distància necessària, sense caure en la temptació de sectors del radicalisme d'esquerres més tronat de beatificar l'escriptor com una mena de sant laic d'il·luminats puristes. És un saludable antídoto contra mitificacions innecessàries. Orwell mateix, a propòsit de Ghandi, ho va deixar clar: «Un sant és sempre sospitós mentre no es demostrï el contrari». Deixem-nos de sants, doncs, i rellegim Orwell, en el seu centenari, per retrobar-nos amb la lúcida

escriptura d'un gran prosista i per revisitar, amb el benefici dels anys que han passat, la guerra civil i els seus episodis més tristament sinistres. Afrontar el passat, sense apriorismes, és un exercici enriquidor. El trànsit d'Orwell pel nostre passat més dramàtic va fer-lo no pas menys antifeixista, ni menys convençut dels ideals del socialisme democràtic, però va enriquir-lo, decididament, amb la necessitat de militar activament contra la temptació totalitària del poder vingui d'on vingui i porti el nom que porti.